

Секція 1

СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ. ВНЕСОК ОЛЬГИ ХОРОШКОВСЬКОЇ В РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Богданець-Білоskalенко Наталія,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: nataliabogdanets@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ НАВИЧОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

Ключові слова: українська мова, орфографічні навички, початкова школа.

Важливим у навчанні учнів початкової школи державної мови є увага до формування орфографічних навичок, які О. Хорошковською тлумачаться як «автоматизована дія, що формується на основі умінь, пов'язаних із засвоєнням комплексу знань і їх застосуванням на письмі» [4, с. 21]. Орфографічні вміння розглядаються як «орфографічні дії, засновані на чіткому усвідомленні орфограм і правил, а також операцій на застосування цих правил» [4, с. 21].

Інший знаний сучасний дослідник І. Хом'як вважає, що для розвитку орфографічної пильності потрібно виробити в учнів загальнолінгвістичні вміння (визначати наголошеність складів, розрізняти глухі і дзвінкі приголосні, розбирати слова за будовою, відрізняти частини мови, члени речення тощо), навчити їх зіставляти факти літературної мови і деформованої та ознайомити школярів із характерними ознаками орфограм [3]. Проте, дослідник обґрунтовує думку, що для розвивального навчання більше уваги необхідно приділяти тим видам диктантів, які сприяють розвиткові писемного мовлення учнів: творчим, вільним, диктантам-перекладам; широко практикувати написання переказів, творів, на матеріалі яких зручно закріплювати вживання вивчених орфограм.

На думку І. Хом'яка, учні припускатьимуться значно меншій кількості помилок, якщо вмітимуть зосереджувати свою увагу на структурі слова, відчуватьимуть «орфографічні місця», знатимуть особливості мовних явищ, які становлять зміст орфограм [3].

Для формування належної орфографічної грамотності, на думку С. Карамана, необхідно реалізувати такі завдання: 1) ознайомити учнів з основними орфографічними завданнями; 2) сформулювати на основі цих понять орфографічні вміння; 3) навчити писати слова з орфограмами, що не перевіряються; 4) сформулювати в учнів потребу й вміння користуватися

орфографічним словником; 5) забезпечити необхідні умови для навчання орфографії.

С. Караман пропонує два основні шляхи вироблення вмінь знаходити орфограму: 1) шукати сумнівні щодо написання місця на інтуїтивній основі, за допомогою цільових настанов; 2) на теоретичній основі внаслідок ознайомлення учнів з умовами, які вказують на орфограму [1, с. 218].

Інша сучасна дослідниця С. Яворська вбачає причину орфографічних помилок у диспропорції між знаннями і правописними вміннями та пояснює це насамперед недостатнім засвоєнням учнями теоретичного матеріалу. Не потрібно прагнути того, щоб учні механічно заучували правило, вони мають обґрунтовувати його, підкріплювати новими прикладами і таким чином свідомо його запам'ятовувати, вчитися правильно застосовувати у майбутньому [5].

Слушною є думка С. Яворської в тому, що вироблення орфографічних умінь і навичок має поєднуватися з розвитком мовлення. Учні охоче пишуть твори, перекази різного виду і змісту, але допускають при цьому велику кількість помилок. Тому кожній творчій роботі має передувати підготовка, спланована з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, набутих умінь тощо.

Дуже важливо в цьому аспекті спиратися на *комунікативно-когнітивний* підхід. Він ґрунтується на моделюванні ситуацій спілкування з метою активізації продуктивного мовлення у всіх виучуваних мовах, розвитку умінь вибирати доцільні комунікативні стратегії, які дозволяють учням ефективно взаємодіяти і реалізовувати свій інтелектуальний і творчий потенціал в умовах полікультурного середовища. Пріоритет надається власне-комунікативним вправам на основі вільного спілкування, ролевих ігор, драматизації, обговорення проблемних ситуацій, дискусій тощо.

Проте, у навчанні державної мови, особливо в контексті багатомовної освіти, доцільно використовувати лінгвістичний досвід учнів, на підґрунті якого свідомо засвоюються мовні одиниці, граматичні форми, зразки мовлення (міжмовний трансфер). Це передбачає аналіз і актуалізацію попередніх знань і вмінь учнів для вирішення навчальної проблеми, осмислення й узагальнення нової інформації за допомогою сформованих в учнів когнітивних стратегій, використання та корекція їх на новому рівні, в інших умовах [2].

Потрібно цілеспрямовано формувати орфографічні навички в учнів початкових класів на основі актуалізації правил у комунікативних ситуаціях, поєднувати теоретичні знання з їх практичним застосуванням.

Література

1. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназіях : навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2000. 272 с.
2. Фідкевич О., Богданець-Білокаленко Н. Зміст і функції багатомовної комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин. *Український педагогічний журнал*, 2020. № 3. С. 66–74.

3. Хом'як І. М. Наукові основи навчання орфографії в середній школі. Рівне : ППФ «Волинські обереги», 1998. 228 с.

4. Хорошкова О. Н. Специфика формирования орфографических умений и навыков в условиях близкородственного двуязычия (На материале украинского языка во 2–3 классах школ с русским языком обучения) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теория и методика обучения (украинский язык)». Киев, 1989. 170 с.

5. Яворська С. Т. Формування в учнів орфографічних умінь і навичок у процесі вивчення будови слова і словотвору (на матеріалі шкіл з російською мовою навчання) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1997. 204 с.

Караман Ольга,
кандидат педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: Stanislavkaraman@gmail.com

РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРІВ-РОЗДУМІВ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОГО ДОСВІДУ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: роздуми, індуктивний спосіб міркування, дедуктивний спосіб міркування.

Роздуми (міркування) – це висловлення про причини якостей, ознак, подій. У роздумі обов'язкові три частини: **теза** – основне твердження, чітко сформульована думка; **аргументи**, що підтверджують висунуту тезу; **висновок**, що випливає з аргументів (узагальнення). В основі роздуму лежать причиново-наслідкові відношення. **Роздуми** бувають різних видів: *індуктивні* та *дедуктивні*.

Так, під час реалізації *індуктивного способу* спочатку розглядають й аналізують факти, а після вже роблять висновки, формулюють основну думку, під час *дедуктивного* навпаки – висловлену головну думку підтверджують необхідними аргументами, міркуваннями, наводять приклади для підтвердження, роблять висновки.

Написання *твору-роздуму* вимагає вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, аргументувати, робити відповідні висновки. До того ж твір-роздум, як і будь-який інший твір, має свої правила, закони, внутрішню логіку, мовностилістичне оформлення й таку композицію:

1. Вступ.
2. Доведення (аргументи).